

DESPRE STAREA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI ÎN ANUL MARI UNIRI: IMPACTUL OCUPAȚIEI STRĂINE. MĂRTURII EXTERNE

Constantin Jordan

Hotărârea guvernului român din august 1916 - intrarea în primul război mondial alături de Antantă - a reprezentat opțiunea decisivă a întregului popor în efortul de împlinire a idealului național - unirea tuturor românilor. Tratatul de alianță cu Quadrupla Înțelegere era expresia politico-juridică a acestei voințe, iar convenția militară stabilea mijloacele practice ale realizării ei responsabilitățile fixate ambelor părți.

Din cauze multiple, asupra cărora nu vom insista aici, dar care privesc modul de împlinire a obligațiilor asumate, începând din toamna anului 1916 și până în noiembrie 1918, o mare parte a teritoriului românesc a fost supus ocupației militare a trupelor Puterilor Centrale Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia. Marea Revoluție bolșevică din Rusia, armistițiul și apoi pacea separată încheiate de Puterile Soviete cu Puterile Centrale la Brest Litovsk (3 martie 1918) au consacrat dispariția frontului rus și încercuirea completă a forțelor române din Moldova, ultimul suport militar al Antantei în zonă. Orice efort de rezistență armată devenea cel puțin disperat, dacă nu sinucigaș, realitate recunoscută chiar de reprezentării Alianților. În aceste condiții, noul guvern român, condus de Al. Marghiloman, a fost obligat să accepte clauzele onerosului *diktat* de la București (7 mai 1918) impus de Puterile Centrale invadatoare. La începutul lunii noiembrie, trupele române reîntrau în luptă, contribuind la înfrângerea forțelor inamice din nordul Dunării și la capitularea Germaniei. La 1 decembrie 1918, Câmpul lui Horea din Alba Iulia era ultimul martor al împlinirii programului național - Marea Unire a tuturor românilor.

*

Intenția noastră este să stăruim asupra unor aspecte ale dramatismului existenței cotidiene a celei mai importante forțe sociale românești a epocii, țărănimea, și a stării agriculturii. Dacă ne-am oprit asupra acestei probleme, a fost nu pentru că starea agriculturii din Câmpia Bărăganului și a Dunării ar fi fost privată de atenția economiștilor sau istoricilor, care ne-au oferit analize prețioase¹, nu pentru că unele informații noi ar putea modifica substanțial imaginea pe care deja o avem; dorința noastră este de a vă prezenta câteva mărturii străine contemporane despre avatarurile vieții țărânului român. Interesul acestora poate decurge din mai multe considerente: 1) sunt rodul investigațiilor, observațiilor unor personalități și instituții oficiale ale Antantei - Legația Franței la Iași, Serviciul de Informații al Biroului 2 al Statului Major General al armatei franceze; 2) sunt documente oficiale trimise guvernelor aliate, datând din perioada aprilie 1918 - ianuarie 1919; 3) reflectă, deci, nivelul de informare a factorilor de decizie ai

Aliaților asupra situației generale din teritoriul ocupat; 4) permit, în consecință, cunoașterea unor motivații ale atitudinii Antantei față de România în acea perioadă, și nu mai puțin unele proiecte de viitor; 5) în sfârșit, pentru această categorie de informații - schițând imaginea pe care o aveau străinii despre noi într-un domeniu, deloc spectaculos, dar nepuizabil, l-am numit pe cel al vieții cotidiene a cărui cunoaștere este esențială pentru înțelegerea marilor înfăptuiri ale unei națiuni.

*

La 20 aprilie 1918, secretariatul "Comitetului de Restricție a Aprovizionării și Comerțului Inamicului" din cadrul "Ministerului Blocusului și Regiunilor Eliberate" al Franței redacta o amplă notă (28 p.) intitulată "Resursele economice ale României"², ale cărei informații aveau în vedere numai situația statistică din momentul intrării noastre în război. Interesul Aliaților pentru cunoașterea acestor resurse era firesc: evaluarea bogățiilor pe care le putea utiliza adversarul în condițiile iminenței încheierii *diktat*-ului de la București. Concluzia notei releva faptul că "dacă România nu oferă populației sale și țărilor care impun actualmente dominația lor economică o mare varietate de resurse, deoarece cerealele și petrolul sunt singurele produse de care dispune din abundență, este pentru că nici înainte de război nu se afla într-o stare de dezvoltare economică accentuată"³. Era evident că Aliații nu ignorau importanța strategică a acestor bogății, care se aflau la dispoziția Puterilor Centrale. Preocuparea lor a crescut în momentul în care au cunoscut clauzele economice ale tratatului de la București. La 22 mai, ministrul Franței la Iași, Conte Saint Aulaire, trimitea un lung raport (20 p.) - solicitat probabil de ministrul de externe Stephen Pichon - privind "exploatarea economică de către germani", precizând că "acest studiu este foarte serios și documentarea sa deosebit de precisă; se poate acorda totală încredere informațiilor conținute și ar fi de mare interes utilizarea lor pentru propaganda noastră"⁴. Cu toate acestea, chiar în introducerea studiului - cu siguranță opera colectivă a unor specialiști -, autorii observau prudenți: "Este dificil să se comunice datele complete asupra ocupației germane în România, asupra efectelor acesteia și condițiilor viitoare. Deoarece armata germană nu va evacua Valahia decât la o dată nedeterminată, orice anchetă în această privință fiind imposibilă sub regimul de teroare care domina țara, noi nu putem ridica decât un colț al vălului care acoperă actele comise de germani în teritoriile ocupate. Vom limita acest expozeu la fapte concordând cu sistemul de exploatare inventat de germani de care ei sunt atât de mândri, încât economiștii lor nu încetează să-i laude virtuțile"⁵.

Abordând ansamblul problemelor privind modalitățile cu care Puterile Centrale și-au exercitat controlul economic asupra teritoriului ocupat, raportul subliniază că prima preocupare a germanilor a fost "de a inventaria minuțios toate resursele țării", observând că "producția agricolă și viticolă, animalele, păsările, materiile prime, obiectele, mașinile, metalele au fost declarate indisponibile"⁶.

Ce soartă i-a fost rezervată agriculturii în aceste condiții? "Țara - observa studiul - a fost invadată de o mulțime de agenți de toate categoriile și, alături de administrațiile militare, au fost create administrații economice. Totul a fost atât de bine reglementat, încât nu se poate spune că procedeele utilizate au fost opera unor indivizi izolați, lipsiți de scrupule. De altfel, toate faptele sunt concordante și fac parte dintr-un sistem general a cărui încununare este tratatul de pace impus României. În momentul invaziei, existau în teritoriul ocupat peste 3,5 milioane de tone de cereale și plante oleaginoase, iar numărul animalelor acoperea din nevoile agriculturii și consumului populației; existau, de asemenea, multe păsări și întreagă recoltă de vinuri a anului 1916. Lăsând populației numai strictul necesar pentru ca aceasta să nu moară de foame, toate produsele alimentare au fost împărțite de către aliați și expediate în afara țării. Aproximativ jumătate a fost confiscată, cealaltă jumătate rechiziționată, după ce a suportat o reducere de 30%. Prețurile de rechiziție au fost fixate la 2/3 din valoarea lor de vânzare. Animalele și păsările au fost confiscate în masă și expediate în Germania, fără a se ține cont de necesitățile culturii sau de alimentația populației. Atunci când s-au dat bonuri de rechiziție, valorile au fost fixate la cifre ridicole. Pierderile proprietarilor au atins o cifră foarte ridicată. Din lipsă de date suficiente, aceasta nu poate fi determinată, dar ea depășește în mod sigur 2 miliarde de franci"⁷.

Raportul oferă detalii sugestive privind organizarea muncilor agricole în anul 1917, deoarece "pământul trebuie muncit cât mai mult pentru a obține maximul de hrană ce urma să fie trimisă în Germania"⁸. În această privință, ocupanții au procedat în maniere diverse. Astfel, luând o mare parte din vite, germanii le-au înlocuit cu tractoare automobile; ei au înființat întreprinderi pentru aratul mecanic, obligându-i pe proprietari să plătească prețuri mult superioare celor care i-ar fi costat muncile făcute cu animalele confiscate. Aceste munci prost executate au diminuat considerabil producția țării, și cum prețul cerealelor nu a fost fixat ținându-se cont de costul real, veniturile proprietarilor au scăzut considerabil"⁹.

Informațiile privind rechizițiile nu sunt mai puțin semnificative, autorii remarcând cinismul sistemului care s-a generalizat în teritoriul ocupat: "Orice rechiziție trebuie să constituie un beneficiu pentru germani, iar victima rechiziției trebuia să devină după aceea debitorul celui care l-a furat"¹⁰. Astfel, a fost rechiziționată întreaga producție de carne, lapte, unt, brânză, ouă, lână și 70% din cea de vin și fructe. Consecința? "Hrana populației a fost fixată la 500 gr. porumb pe zi/persoană; în anumite regiuni din România, toate cerealele au fost rechiziționate, apoi revândute cu prețuri triple acelorși țărani; cum cu această rație trebuiau hrănite animalele și păsările, cum toate celelalte produse alimentare erau rechiziționate și rezervate germanilor și exportului, populația a fost puternic slăbită, iar epidemiile au distrus o mare parte a acesteia; copii mai ales au murit din lipsă de lapte; interdicția fabricării săpunului, sub sancțiuni severe, la care s-a adăugat rechiziția pânzeturilor, chiar de la săraci, au provocat declanșarea unei puternice epidemii de tifos exantematic"¹¹.

Sistemul de exploatare a dobândit forme ingenioase; germanii - observa raportul s-au întrecut pe ei înșiși ca organizatori, atunci când au decis numărul de ouă pe care trebuie să-l dea fiecare găină și numărul de litri de lapte pe fiecare vacă; cum găinile și vacile, de altfel foarte prost hrănite, nu vroiau să se supună ordinelor Kommandatur-ii, proprietarii sau comunele erau supuse la amenzi crescând în progresie geometrică; nu numai că laptele și ouăle smulse din hrana copiilor și țăranilor nu erau plătite, ci chiar locuitorii erau cei care trebuiau să plătească germanilor rechizițiile făcute¹².

Raportul pune în lumină modul de exploatare a pământului. În acest sens, autoritățile de ocupație au instituit trei categorii de terenuri: "1. cele din zona armatelor; 2. cele din interior, exploatate de organizații germane; 3. cele date în arendă de Kommandatur-ă sau de organizațiile economice.

Primele, cuprinzând patru departamente din Valahia și întreaga Dobroge - cea. 1/3 din teritoriul ocupat, sunt exploatate de armatele germane. Nimeni, nici chiar administratorii terenurilor sechestrate, numiți de organizația economică germană, nu poate obține nici o informație asupra stării bunurilor sau a exploatărilor. Este interzis a se merge acolo și a se obține o informație, chiar după semnarea păcii.

Proprietățile din afara acestei zone sunt parțial exploatate de germani sau austrieci, în pofida prezenței administratorilor terenurilor sechestrate. Aceste exploatări se fac în contul proprietarului absent, în așa fel încât veniturile să fie subtilizate.

Numirile de personal s-au dublat. Animalele fiind confiscate, fie în întregime, fie în limite care împiedică arăturile și lucrările câmpului, direcția exploatării rechiziționează alți boi sau aduc un tractor automobil. Lucrările sunt prost făcute și costă extrem de scump, încât veniturile proprietarului sunt șterse. Un foarte numeros personal militar, uneori câteva sute de oameni trăiește pe spezele proprietății respective.

În cazul în care există vaci cu lapte nerechiziționate, acestea sunt hrănite cu furaje cumpărate, în timp ce furajul produs local este rechiziționat pentru armată. Cantitățile de produse declarate sunt totdeauna considerabil inferioare realității. Valoarea lor este fixată de prețuri de rechiziție ridicole în raport cu prețul de vânzare. Sunt numeroase cazurile când proprietarul a rămas debitor pentru animalele rechiziționate de germani. Conturile sunt trimise la Banca Generală din București, bancă germană, care a fost desemnată administrator sechestrului pentru toate terenurile de pe care absentau proprietarii.

Proprietarul rămânând debitor cu sume mari față de serviciile militare germane, acestea se despăgubeau de pretensele lor pierderi prin instalații, obiecte, mobilă și chiar mașinile și materialele exploatării.

Pentru pământurile date în arendă, prețurile variază după caz. O etapă austriacă oferă pentru un teren de 500 de ha de primă calitate, cu instalații vaste plus 50 de ha de grădini de zarzavaturi irigate și o livadă producând singură în

valoare de 6 - 7.000 franci pe an, prețul total de 10.000 de franci..., aceeași etapă obținând anul trecut un beneficiu de 70.000 de franci"¹³.

Studiul remarcă, printre altele, și faptul că administrația germană "favoriza" pe unii proprietari atunci când aceștia ofereau "bacșișuri bune"¹⁴.

Jefuirea aproape în întregime a producției agricole a anului 1917 prin rechiziții la prețuri foarte reduse în raport cu costul vieții a determinat o "scumpire generală". Pentru a obține noi beneficii, autoritățile de ocupație au revândut "o parte din aceste produse necesare alimentației populației și însămânțărilor". Sunt oferite câteva exemple în acest sens: 1 litru de lapte rechiziționat cu 15 centime, era revândut cu 2 franci; 1 kg. de unt = 5 franci, revândut cu 30 franci; 1 decalitră de vin = 7 franci, revândut cu până la 80 franci... S-au luat chiar semințele necesare recoltei și proprietarii au fost forțați să le răscumpere cu prețuri triple¹⁵.

Raportul indică și alte repere de ordin financiar. Astfel, "evaluând la 4,5 miliarde ceea ce au luat sau au furat (ocupații - C.I.), ar fi inferior realității; această sumă ar fi trebuit să fie plătită în bilete ale Băncii României sau în mărci; ei au găsit mijlocul foarte ingenios de a nu le plăti deloc, adoptând următorul sistem: confiscarea sau furtul unei părți, bonuri de rechiziție neachitate pentru o a doua parte, emiterea de bilete de bancă fără acoperire pentru rest"¹⁶.

Sunt comentate apoi unele clauze ale tratatului de pace de la București, raportul observând că prin acesta, România a "fost silită să plătească toate bonurile de rechiziție date de germani și toate biletele de bancă emise sau ce vor fi emise de Banca Generală timp de 6 luni după ratificarea tratatului de pace. În acest fel, nu numai întreținerea armatei, dar și enorma cantitate de produse și articole de toate felurile exportate de Puterile Centrale vor fi plătite de statul român, deci de contribuabilii români"¹⁷.

Raportul nu ignoră nici faptul că în afara obligațiilor impuse concret de tratat, "România este forțată să cumpere din Basarabia 125.000 tone de grâu care îi sunt plătite la prețuri de rechiziție, dar pentru care plătește prețuri de piață; va plăti deci o diferență de peste 70 de milioane de franci; va da, de altfel, din Basarabia 11.000 tone de grâu bulgarilor. Germanii amenință guvernul român că vor lua României ultimele resurse de porumb rămase pentru hrana țăranilor, dacă nu le vor furniza grâu la prețuri de rechiziție. Bulgarii declară că vor lăsa să moară de foame prizonierii care au supraviețuit, dacă nu li se dau imediat 11.000 tone de grâu"¹⁸.

În legătură cu perspectivele agriculturii românești în lumina stipulațiilor tratatului, este subliniat faptul că "cea mai gravă condiție este aceea privind viitoarele recolte agricole; timp de nouă ani din momentul ratificării păcii, România este obligată să vândă Puterilor Centrale întreaga sa producție agricolă și viticolă la prețuri fixate de o comisie în care ea nu are decât un vot din trei. Totuși, germanii nu au nici o obligație: ei nu cumpără recolta decât dacă aceasta le convine și în limitele în care aceștia le consideră necesare. România nu va putea vinde surplusul decât cu permisiunea Puterilor Centrale, și numai după ce acestea vor fi ridicat tot ceea ce vor fi cumpărat.

Prețurile fixate pentru primii doi ani sunt inferioare prețurilor de cost ale agricultorilor, aceste cereale trebuind să suporte, pe spatele vânzătorilor, impozitele pentru despăgubirea de război. Pentru grâu, proprietarul român nu obține decât 28 franci/quintal. Dacă se ține cont de scumpetea vieții și de valoarea la care va scădea leul (= 1 franc), când statul va fi emis peste 3 miliarde în 6 luni pentru a plăti contribuțiile de război, se observă că agricultura românească obține un preț care ar echivala cu prețul antebelic de 7 franci/quintal. Germania cumpără același grâu din Ucraina cu 85 franci/quintal, deci de 12 ori mai scump. Bulgarii îl cumpără de la conaționali lor din Basarabia de sud - în contul guvernului român - cu 200 franci/quintalul..."¹⁹.

Ce concluzie trag autorii studiului? Una logică: "Ceea ce se petrece în România și așa-zisul tratat de pace și prietenie care i-a fost impus de Germania, va arăta lumii întregi de o manieră neîndoielnică ceea ce înseamnă pacea fără anexiuni și fără despăgubiri a Germaniei și care va fi regimul la care ar fi supusă întreaga lume în cazul victoriei acesteia. Dar această victorie este imposibilă, căci nu se poate găsi un alt stat care să repete crima pe care Rusia a făcut-o contra umanității și contra ei însăși. Popoarele conștiente de pericolul care le amenință vor învinge Germania și vor distruge edificiul de nedreptate și spoliere pe care aceasta încearcă să-l construiască în Orient. România, care a suferit cel mai mult, va obține atunci restituirea pierderilor sale și va vedea împlinirea aspirațiilor sale naționale"²⁰.

Știrile care soseau în capitalele Aliatilor la mijlocul anului 1918 privind starea populației rurale, aprovizionare, viitoarea recoltă erau din ce în ce mai alarmante. La 27 iunie, Saint Aulaire telegrafia: "Seceta excepțională din acest an, atât din Basarabia, cât și din România, combinată cu ansamblul situației, inspiră cea mai vie temere în legătură cu aprovizionarea populației. După previziunile cele mai serioase, producția totală ar reprezenta abia 40-50% din cantitățile de grâu, porumb și uleiuri vegetale etc. ... indispensabile consumului local. Se cuvine subliniat că din diverse motive, rezervele vor fi complet epuizate încă înaintea noii recolte"²¹.

Remarcând starea dezastruoasă a agriculturii, o notă a Secției economice a Biroului 2 din 11 iulie afirma: "Numai în caz că îi condamnă pe români la foamete, dar germanii nu pot obține nimic de la România în acest an. Munca agricolă a fost militarizată și a devenit obligatorie cu pedepse mergând până la cea capitală..."²².

În aceeași perioadă, secretarul Legației Franței la Iași, Henry, care reușise să se repatrieze, informa: "România se va găsi foarte curând într-o situație alimentară fără precedent. Germanii au rechiziționat toate cerealele din recolta 1917, lăsând țăranilor numai alimentele necesare supraviețuirii până la 1 iulie. Din cauza secetei din acest an, se prevede o foamete înspăimântătoare în câteva săptămâni"²³.

La sfârșitul lunii iulie, Biroul 2 primea noi informații: "Seceta a avut consecințe dezastruoase pentru recoltele care, în anumite districte, nu vor da în nici un fel cantitatea necesară de grâne. Germanii au stipulat în tratatul de pace că

teritoriul neocupat trebuia să furnizeze 13.300 vagoane de cereale, ceea ce depășește cantitatea pe care o va putea produce Moldova. În Valahia, recolta de grâu nu a atins nici 1/3 din nevoile țării. În Mica Valahie (Oltenia) va fi un excedent, dar provinciile în care vor fi recolte proaste nu vor putea profita, deoarece germanii, în momentul rechiziției, iau în considerație fiecare provincie în mod separat fără a ține seamă de nevoile celor vecine. Populația nu mai poate conta decât pe recolta de porumb, și dacă și aceasta va fi, în egală măsură, proastă, alimentația va deveni imposibilă. Seceta a provocat deja o foarte serioasă penurie de furaje care întârzie refacerea șeptelului, și pentru care nu există decât 1/4 din cantitatea de furaj de care avea nevoie în timp de pace. Ministerul Agriculturii a calculat că vor trebui 10 ani pentru reconstituirea stocurilor. După ce au impus demobilizarea, germanii au rechiziționat toți caii. Jaful țării este organizat cu o rigoare implacabilă²⁴. Pe de altă parte, nota releva faptul că "fiecare soldat este autorizat să trimită familiei sale din Germania un pachet de 5 kg. în fiecare săptămână și chiar ofițerii superiori au declarat că familiile lor nu ar putea trăi fără această contribuție"²⁵.

Aceeași notă confidențială comenta conținutul și implicațiile unor noi măsuri de natură economică impuse țării de Germania: 1) crearea unei "Direcții generale de importuri, exporturi și aprovizionare", cu autoritate asupra întregii vieți economice a țării; nimeni nu poate importa sau exporta mărfuri fără autorizația "Direcției", care va avea, în consecință, puterea de a închide piața română Antantei și de a dirija toate produsele românești către Puterile Centrale. "Direcția", trebuie să decidă, fără nici un drept de apel, în ce fel va fi cultivat pământul; are dreptul de a ordona deportarea populației agricole dintr-o regiune în alta și, în egală măsură, să aplice pedepse cu închisoarea și amenzi; 2) decretul care furnizează mijloacele dominației; toată populația rurală de la 14 la 50 de ani este supusă la muncă obligatorie conform unui program minuțios; fiecare țăran nu se va putea ocupa de propriul pământ decât câteva zile; restul timpului va fi la dispoziția autorităților care îi vor da un salariu ridicol; "această măsură nu este decât sclavie în forma sa cea mai severă"; 3) recolta de vin va fi vândută aproape în întregime Germaniei; aceasta s-a angajat să livreze 25 kg. de sulfat pentru fiecare hectar cultivat și va lua în schimb 75% din producție cu 25 franci/hectolitrul; în plus, Germania și-a arogat dreptul de a deposeda proprietarii dacă nu li se pare suficientă cultura²⁶.

La sfârșitul lunii august, alte informații confirmau dimensiunile situației majorității populației din teritoriul ocupat, care "nu poate fi descrisă decât prin cuvântul <foamete>; recolta este proastă și puținul care există a fost luat de autoritățile germane"²⁷.

Ce știau Aliații despre starea de spirit a românilor? Care a fost atitudinea Aliaților în fața acestei situații tragice cu perspective catastrofale? Problema prezintă interes, deoarece este cunoscut faptul că unele cercuri politice aliate au condamnat România pentru încheierea păcii separate de la București, semnificând - în opinia lor - abdicarea de la obligațiile asumate în 1916. Câteva repere pentru posibile răspunsuri.

În lunile mai-iulie 1918, reprezentanții Antantei la Iași propuseseră guvernelor lor măsuri vizând aprovizionarea României în felul în care acest gen de acțiune s-a efectuat în Belgia și departamentele franceze ocupate de trupele germane timp de trei ani. Diplomatul francez Henry motiva astfel utilitatea acestei acțiuni: "Am putea să ne întrebăm dacă Antanta are interes să vină în ajutorul unei țări, care a abandonat alianța sa și al cărei guvern îți este ostil. Gândind astfel, nu ne-am da însă seama în mod exact de situația politică actuală a României. De câteva luni, de când pacea germană a împovărat țara și de când fiecare cetățean este afectat în mod direct în demnitatea și libertatea sa, în bunurile sale personale, așa cum țara întregă este în destinul ei public; nu mai există germanofil în România. Toți românii privesc spre Antantă a cărei victorie completă o doresc, singurul sfârșit pe care îl prevăd aservirii lor actuale. Guvernul actual nu are decât un număr infim de adepți și nu se poate menține decât datorită sprijinului pe care i-l dau diviziile germane care ocupă Valahia. Se poate deci considera că, practic, România, este asimilabilă unei provincii prietene ocupate și că în nici un fel nu este o țară, care, abandonând Antanta, a făcut pace cu dușmanii săi.

Argumentele practice în favoarea aprovizionării de către noi sunt trei: 1) argumentul umanitar asupra căruia nu trebuie insistat; poporul român a făcut tot ce-i stătea în putință pentru a evita nenorocirea care i-a fost impusă de către evenimente și în special de trădarea rusă; el a servit bine cauza Antantei; 2) propaganda care ar făcea-o Antantei ajutorul dat României în nenorocire ar avea în această țară un răsunet considerabil; 3) prin acest ajutor Antanta ar putea controla achizițiile făcute de germani și, în consecință, să le diminueze, să reducă volumul de alimente pe care Germania le-ar lua din România. Nu ar fi vorba de a livra pur și simplu un număr de vagoane de cereale. Ar fi cazul să se trimită în România controlori neutri, repartizați în toată țara, care ar afla de ce este nevoie și ar supraveghea folosirea alimentelor trimise. Controlorii neutri ar putea proveni din Elveția. Elvețienii sunt mai cunoscuți și mai iubiți în România decât olandezii, scandinavii sau spaniolii. Transporturile cu alimente ar putea trece prin Constantinopol - Galați sau Dedeagaci - Ruse. Din punct de vedere material, ar mai comod cu vaporul până în Galați, dar trecerea prin Strâmțori este mai dificil de negociat. Traversarea Bulgariei ar necesita o supraveghere severă, dar ar fi mai ușor de obținut principiul. Nu este sigur că guvernul german ar fi de acord, dar negocieri ar trebui angajate, pentru a ne permite să aruncăm asupra inamicilor toată infamia unui refuz și să ne batem ca să spunem poporului român că Puterile Centrale ne-au împiedicat"²⁸.

Implicațiile politice erau evidente și statutul României de aliat al Antantei a fost incert suficient timp. Nu întâmplător, în noiembrie - imediat după reîntrirea României în luptă -, diplomații francezi de la Iași - cei mai buni cunoscători străini ai situației din țară după 1916 - încercau să risipească reticențele guvernului de la Paris - implicit ale celorlalți Aliați - în legătură cu situația *de jure* a României în conflict. În argumentele lor găsim atât motivații specifice opticii unei Mari Puteri, dar nu mai puțin recunoașterii evidente ale sacrificiilor și drepturilor românilor.

Două documente sunt revelatoare în acest sens prin conținut și spirit. La 10 noiembrie, Saint Aulaire telegrafia la Paris: "Din punct de vedere moral și politic, România are drept la realizarea revendicărilor sale; se știe că Aliații îl recunosc în virtutea principiilor pe care aceștia le reprezintă și care au fost formulate de președintele Wilson la 27 septembrie 1918, când a declarat că soluțiile războiului s-au născut din natura însăși și din împrejurările războiului; tot ceea ce oamenii de stat sau parlamentele pot face este de a le împlini sau a le trăda. Într-adevăr, problema românilor din Ungaria s-a impus prin natura sa, chiar în ziua când au fost proclamate principiile dreptății, independenței și libertății popoarelor. Ea s-a impus, de asemenea, în împrejurările războiului când, prin tratatul din 4/17 august 1916, Aliații s-au angajat să asigure românilor unitatea lor națională; România a executat partea sa din tratat. Spiritul de dreptate care-i animă pe Aliați i-a făcut să recunoască faptul că în opera comună a celor mari și a celor mici, România și-a adus în mod vitejește și loial contribuția sa de eforturi, sacrificii și rezultate, deoarece în unul din momentele care ar fi putut fi decisiv pentru inamic, sprijinul său a determinat retragerea de pe alte fronturi și atragerea asupra ei a unui efort mult superior proporțional cu forțele pe care ea le prezenta în luptă, dar ale cărui rezultate au fost, în mod firesc și în egală măsură mai mari decât era îndreptățit să se aștepte de la intervenția sa. Pacea de la București, care nu a fost niciodată sancționată de Rege, nici ratificată, nu ar putea anula angajamentele acestui tratat, deoarece România nu a fost supusă la aceasta decât după pacea de la Brest Litovsk și supunerea Ucrainei de către Puterile Centrale, adică în fața unei stări de fapt care făcea orice efort militar să fie lipsit de speranță, și în fața unei stări de drept în care Rusia - reprezentanta Aliaților pe lângă România, a cărei colaborare directă aceștia i-o promisese - pactizase cu dușmanul. Până la ultima speranță în refacerea - cel puțin parțială - a unui front rus, România rezistase la toate amenințările, tot așa cum până în ultimul moment ea rezistase la toate propunerile care, înainte de pacea rusă definitivă, i-ar fi putut ușura situația. Reprezentanții oficiali ai Aliaților la Iași au recunoscut că tentativa exercitată de armata română contra bolșevicilor era ultimul efort militar care i se putea cere. După acest efort, marea grijă impusă de interesul comun era de a sustrage armata română condițiilor care i-ar fi luat orice posibilitate de acțiune nouă într-o altă fază a războiului mondial; această fază a început. Era firesc, deoarece este drept, ca tot ceea ce a urmat păcii de la Brest Litovsk și supunerii Ucrainei de către inamic să fie considerat drept nul în esența și în rezultatul său și de aceea, de îndată ce posibilitatea i s-a prezentat, România - fără nici un moment de întârziere - a reluat și pe terenul militar colaborarea cu Aliații dictată de legăturile pe care Regele și țara nu le-au considerat niciodată dizolvate"²⁹.

La 18 noiembrie, o nouă telegramă pleda din nou recunoașterea drepturilor României:

"Toți românii patrioți, toți cei care de patru ani au rămas în mod invariabil credincioși cauzei noastre, întreg acest popor de instinct latin, pe care gustul său pentru măsură, ordine și bună rânduială nu a încetat să-l îndrepte spre

noi, așteaptă cu mare neliniște un cuvânt de la Antantă, cuvântul care i-ar dovedi că Alianții nu-l abandonează și că rămân pregătiți să sprijine satisfacerea idealului său național; acest cuvânt nu a venit încă; dacă nu ar veni - tuturora li se pare, de altfel, imposibil să nu vină - s-ar provoca o daună ireparabilă, mai întâi României și apoi Franței, și ar fi săvârșită cea mai mare nedreptate și în același timp cea mai mare gafă; se cuvine adăugat că Franța mai ales ar purta răspunderea, deoarece cum spre ea se îndreaptă maximum de simpatie, tot spre ea se va îndrepta - la ora decepției - maximum de resentimente; nu este numai imensul interes personal al Franței, ci și acela al echilibrului european și chiar al civilizației întregi care cere formarea României Mari; românii merită această mărime materială și morală: ei au intrat în luptă, fără a fi constrânși la aceasta, în momentul fixat de noi, în pofida unei poziții geografice deplorabile, amenințați concomitent pe toate frontierele, asaltați simultan de bulgari, austrieci, germani și de acest flagel - tifosul; depășind, totuși, cele mai grele suferințe, ei au luptat atât cât au putut, și efortul lor a fost destul de serios pentru că la data de 1 decembrie 1917 aproape 80 de divizii austro-germane erau concentrate contra lor, ușurând astfel frontul nostru de un anumit număr de unități inamice; dar ca o culme a nenorocirii, Rusia sfârșită a devenit pentru ei - în spatele lor - adversarul cel mai redutabil; jefuiți, decimați, încercuiți, în ciuda mării victorii de la Mărășești - una din cele mai costisitoare pe care germanii le-au avut de suportat, după mărturisirea însăși a mareșalului Mackensen - românii au trebuit să depună armele: au trebuit atunci să suporte pacea cea mai monstruoasă, cea mai samavolnică, să-și vadă teritoriul micșorat, portul lor cel mai frumos, munții lor cei mai frumoși, în mâinile dușmanului, comerțul și industria lor ruinate pentru totdeauna, în plus ocupația inamică cea mai brutală care a dezvoltat dreptul de rechiziție până la infamia jafului, a instalat în toate micile cămine disperarea și foametea; un singur gând i-a susținut pe români trecând prin aceste încercări, acela că cele 6 divizii menite să-i ruineze erau sustrate în acest timp din bătăliile de pe frontul occidental. Într-adevăr, România păstrase credința în victoria noastră. Această victorie a sosit; ea (România - C.I.) așteaptă acum ca lumina și căldura razelor sale să ajungă până la ea; dacă tăcerea Antantei asupra soartei rezervată României s-ar prelungi, ar furniza germanilor și prietenilor lor o puternică armă contra noastră; ei încearcă deja să se servească de aceasta cu vigoare și perfidie; chiar învinsă, Germania gândește încă să-și păstreze acțiunea sa economică în această țară a cărei bogăție incredibilă o cunoaște și nu ține decât de noi să o avem definitiv alături. România poate fi mâine nu un aliat - nu ar fi îndeajuns -, ci o altă Franță dispusă să primească totul de la noi - învățământ superior și primar, școli tehnice, îndrumare și colaborare industrială și comercială; ora realizării unui câștig formidabil și decisiv în destinul Orientului a sunat. Dacă vom lăsa să treacă acest moment, vom pierde această țară pentru totdeauna; dacă vom ști să profităm de aceasta, o vom câștiga pentru totdeauna; germanii știu aceasta, și de aceea multiplică intrigile și știrile false cu complicitatea unui guvern care nu are nimic românesc decât numele; prin intermediul său, Germania promite României să o susțină la Congresul de pace și să-i restabilească frontierele. Este indispensabil să

dejucăm aceste promisiuni care nu sunt decât amenințări deghizate; este suficient pentru aceasta să afirmăm net și loial României că angajamentele luate odinioară față de ea sunt mereu valabile și că Transilvania îi va fi atribuită. Noi am contribuit la surescitarea sentimentului național al acestui popor; el nu ne-ar ierta dacă l-am trăda, și noi am pierde iremediabil ceea ce ne-a dat atât de spontan, prietenia și stima sa; dacă sub pretextul de a câștiga favorurile Ungariei, unele națiuni ale Antantei ar gândi să-i lase Transilvania - care nu îi aparține decât prin dreptul celui mai puternic - noi am întreține în Orient un focar de incendiu de temut, ne-am dezice de principiile noastre de bun simț și de dreptate ca și politica noastră asupra naționalităților, și noi am pierde pentru totdeauna influența într-o țară care poate, care trebuie să fie (subl. în text - C.I.) mâine o națiune de 15 milioane de locuitori și care ni se oferă printr-un impuls frățesc cu toate resursele vitale ale solului și rasei ei; noi ne-am vedea astfel frustrați de unul din cele mai mari rezultate ale acestui război, acela de a avea în pragul Asiei o veritabilă marcă franceză, care va deveni în câteva luni avanpostul tuturor ideilor și intereselor noastre; în sfârșit, noi am refuza sprijinul ei solid în bariera popoarelor eliberate și unite pe care noi voim să o ridicăm între Germania și Orient ca să ruinăm pentru totdeauna în acest sens nevoi de cucerire brutală pe care ea nu a putut să și-o îndeplinească în Occident; și ce am răspunde noi acestui soldat român care lăsându-și un picior pe panta Carpaților, striga cu o încredere tulburătoare împlinirea idealului: mi s-a luat, dar îmi este egal, deoarece știu că francezul mi-l va reda; acest soldat mutilat - ale cărui priviri sunt îndreptate spre vest, nu numai pentru că într-acolo este Transilvania, ci și pentru că mai departe este Franța - este imaginea întregului popor român³⁰.

Urmările se cunosc. După unele ezitări, care au durat până la sfârșitul lunii decembrie, Antanta a recunoscut României calitatea de aliată³¹. O notă de la Statul Major General al armatei franceze privind situația României la 1 ianuarie 1919 schița tabloul jafului practicat de Puterile centrale, crizei alimentare și de materii prime, suferințele populației, observând printre altele: "Toate aceste calamități au părut ușoare poporului român când a aflat, una după alta, trecerea Dunării de către armatele franceze, Unirea Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului și constituirea <României Mari>". Pentru că a declarat război la timp - aproape la două zile - România se va prezenta la Congresul de pace nu ca cerșetoare, ci ca Aliată. După doi ani de sclavie, ea devine, fără tranziție, cea mai puternică națiune din Orient³².

NOTE

1. Vezi, de pildă: Emil Răcilă, Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial. Situația administrativă, economică, politică și socială a teritoriului vremelnice ocupat, 1916-1918, București, 1981, 423 p. + anexe; Șerban Rădulescu-Zoner, Beatrice Marinescu, Bucureștii în anii primului război mondial, 1914-1918, București, 1993, 317 p.
2. Arhivele Naționale ale României. Arhiva Istorică Centrală. Microfilme. Franța (în continuare ANR-AIC.M.F.), rola 192, cadrele 804 - 832.
3. Ibidem, c. 832.
4. Ibidem, c. 834: Raport Iași, fi nr./ 22 mai 1918, Saint Aulaire.
5. Ibidem, c. 835.
6. Ibidem, c. 836.
7. Ibidem, c. 836-837.
8. Ibidem, c.840.
9. Ibidem.
10. Ibidem.
11. Ibidem.
12. Ibidem, c. 841.
13. Ibidem, c. 841-842.
14. Ibidem, c. 843.
15. Ibidem, c. 844.
16. Ibidem, c. 848.
17. Ibidem, c. 849.
18. Ibidem, c. 850.
19. Ibidem, c. 852-853.
20. Ibidem, c. 853-854.
21. Ibidem, c. 856: Telegramă Iași (via Salonic), nr. 624/27 iunie 1918, Saint Aulaire.
22. Ibidem, c. 871: Notă secretă a Statului Major al armatei franceze, Biroul 2, Secția economică intitulată "Note sur la situation en Roumanie", Paris, 11 iulie 1918; informații furnizate de ofițerii francezi reveniți din România, care au plecat din Iași la 28 iunie 1918.
23. Ibidem, c. 866: "Note de M. Henry sur le ravitaillement de la Roumanie par les Alliés", Paris, 12 iulie 1918.
24. Ibidem, c. 877: Notă (confidențială), Paris, nr. 677/31 iulie 1918.
25. Ibidem.
26. Ibidem, c. 877-878.
27. Ibidem, c. 880: Notă (confi) a Biroului 2, Paris, nr. 697/24 august 1918; cf. c. 1044: T. Iași, nr. 149/27 august 1918, Saint Aulaire.

28. Ibidem, c. 866-868: Nota lui Henry, Paris, 12 iulie 1918.
29. ANR-AIC.M.F., r. 182, c. 224-225: T. Iași, nr. 767/11 noiembrie 1918, Saint Aulaire, în numele celor 4 miniștri aliați. Notă în final: "Această telegramă a fost remisă postului român de T.F.F. din Vaslui, n-a putut fi expediată din cauza îmbulzelii". Telegrama a fost primită abia la 25 ianuarie 1919 prin curier de la Misiunea militară franceză din România.
30. Ibidem, c. 235-238: T.Iași (via Salonic), nr 252/18 noiembrie 1918, Graillet.
31. Două ipostaze ale acestor ezitări. La 24 noiembrie 1918, Georges Clémenceau telegrafia lui I.I.C.Brătianu: "Guvernul francez, pe care o veche și încrezătoare prietenie îl leagă de România și care a simpatizat cu ea în cursul încercărilor prin care a trecut, se feliicită să o vadă astăzi revenită în alianță (subi. ns. - C.I.) sa și lucrând pentru realizarea unității provinciilor românești. Îi urez o dezvoltare pașnică și prosperitate."; cfi ibidem, c. 271: T. Paris către Iași (via Salonic), nr. 717/24 noiembrie 1918, G. Clémenceau și Stephen Pichon. La 8 decembrie 1918, în cursul conversației avută cu ministrul României la Paris, Victor Antonescu, șeful diplomației franceze Stephen Pichon declara că "de drept, guvernul român nu putea încă să fie considerat că a redevenit Aliatul (subl. ns. - C.I.) guvernului francez. Aceasta nu înseamnă, bineînțeles, că noi nu suntem animați de cele mai prietenești sentimente față de România, și că nu avem hotărârea de a lucra în interesul justelor ei revendicări/.../. Dar situația de drept rămâne să fie reglementată, iar situația de fapt nu este încă în mod complet; cfi ibidem, c. 306: Minuta lui Stephen Pichon, Paris, 8 decembrie 1918.
32. ANR-AIC.M.F., r. 192, c. 888-889: Notă (secretă) a Statului Major către Ministerul Afacerilor Externe, Paris, 30 ianuarie 1919, cuprinzând informații privind situația din România la 1 ianuarie 1919.

SUR L'ÉTAT ÉCONOMIQUE DE LA ROUMANIE PENDANT L' ANNÉE DE LA GRANDE UNION: L' IMPACT DE L' OCCUPATION ÉTRANGÈRE. TÉMOIGNAGES EXTERNES

Résumé

L'auteur se propose à présenter des informations inédites des Archives du Quai d'Orsay (La Collection des Microfilms des Archives Nationales) concernant la vie économique de la Roumanie, surtout après le *diktat* de Bucharest (le 7 mai 1918). On a insisté sur certains aspects du dramatisme de l'existence quotidienne de la plus importante force sociale de l'époque - la paysannerie - et de l'état de l'agriculture.